

Sankt Gallen-accessus'en til Horats' Oder.

Udgave og note om forfatterspørgsmålet

af Karsten Friis-Jensen

Et bestemt korpus af middelalderlatinske kommentarer til Horats' værker har tiltrukket sig en vis opmærksomhed i de sidste fyre år, nemlig dem der er overleveret i håndskriftet St. Gallen, Stiftsbibliothek 868, kopieret engang i første halvdel af 12. århundrede. Håndskriftet og dets tekster kom i fokus på grund af Bernhard Bischoffs artikel "Living with the satirists", hvori han kunne udpege en række hentydninger til samtiden både i Horats-kommentarerne og i håndskriftets sidste tekst, en kommentar til Persius (Bischoff 1981, oprindeligt 1971). Disse aktuelle passager nævner historiske begivenheder og stednavne, og i Horats-delen tager de ofte form af glosser på folkesproget, først og fremmest på tysk, men undertiden også på fransk. Eftersom alle middelalderlige Horats-kommentarer skrevet før 1200 er anonyme, i alt fald indtil videre, og derudover meget vanskelige at datere og lokalisere rent geografisk, så blev Bischoffs opdagelse modtaget med glæde. Bischoff har fundet passager med omtale af historiske begivenheder som må være forfattet efter 1066 og 1073, og byerne Zürich og Laon nævnes. Der er adskillige ligheder mellem de forskellige kommentarer til Horats, men ifølge Bischoff kan vi ikke være sikre på at de kommer fra én kilde, d.v.s. fra én bestemt skole, eftersom håndskriftet omfatter hele tre kommentarer til Horats' *Digtekunst* (Bischoff 1981, 265).

I 1986 publicerede Klaus Siewert sin studie af oldhøjtyske glosser til Horats, hvori indgår en diskussion og en udgave af de tyske glosser i Sankt Gallen 868. Imod sædvanlig praksis er glosserne trukket ind i selve kommentarteksten, hvilket må betyde at de er konciperet af den eller de personer, der forfattede kommentarerne (Siewert 1986, 215). Desuden ser glosserne, hvad deres sproglige udviklingstrin angår, ud til at være ældre end det håndskrift, de er overleveret i, hvilket sandsynliggør, at håndskriftet er en kopi af forfatterens eksemplar, måske ligefrem via mellemlid (sammesteds). Hvis Bischoffs *termini post quos* inddrages, kunne man tillade sig en meget tentativ datering af originalen til omkring 1100, medens Siewerts konklusion vel er dristigere, nemlig "snart efter 1073" (s. 216). Siewert vover også at karakterisere det dominerende sproglige element i de tyske glosser som (middel-)frankisk, og i lyset af de tilsvarende franske glossers eksistens peger

han på den nordlige del af det fransk-tyske grænseområde som de tyske glossers mest sandsynlige hjemsted.

I 1993 og 1997 fandt nærværende forfatter Sankt Gallen-accessus'en til Horats' *Oder* og en passage i selve kommentaren (ode 1,20) så interessant, hvad indhold og kontekst angår, at han brugte dem i artikler om middelalderlige Horats-kommentarer. Desværre blev kun en del af accessus'ens tekst offentliggjort, bl.a. fordi den dengang tilgængelige mikrofilm ikke ydede det lille, kompakt skrevne og stedvis temmelig slidte håndskrift retfærdighed. Enkelte særlig ulæselige ord blev checket på stedet af Lars Boje Mortensen, der i juni 1992 arbejdede med andre håndskrifter i biblioteket.

Da Margareta Fredborg for nogle år siden begyndte at interessere sig for kommentarerne til Horats' *Digtekunst* og *Epistler*, lykkedes det hende heldigvis at overtale St. Gallen Stiftsbibliothek til at inkludere håndskrift 868 i deres række af digitaliserede håndskrifter på nettet (se hendes artikel i nærværende festskrift). Resultatet er en meget smuk digital faksimile, som sine steder må være mere læselig end originalen. Dette lykketræf fik mig til at vende tilbage til Sankt Gallen-kommentarerne til Horats *Oder* og *Satirer*, og jeg udgiver deres accessus'er nedenfor, med en engelsk oversættelse. Jeg henviser til Margareta Fredborgs artikel her i bindet for en beskrivelse af håndskriftet.

Accessus to the *Odes* (St. Gallen, Stiftsbibliothek 868, p. 13):

¶ 1 Cum liber iste Horacii diuersis nominibus nuncupetur, uidetur conueniens prius causas uocabulorum exprimere, post alia quę in principio queri solent subiungere. Appellant autem auctores hunc librum lyrica, librum carminum, odas. Lyrica ut dicit Ysidorus apo toy lirin, id est a uarietate [*Isid. orig. iii.22.8 & viii.7.4*]. Est enim in hoc libro uarium metrum et uaria materia, metrum ut cum in una oda est asclepiadeum, in sequenti est saphicum. et sic decem et nouem uariis metris utitur Horatius in hoc opere. Materia uero diuersa est, quia non ut Lucanus de una uel duabus personis agit, sed in una oda de una et in sequenti de alia.

¶ 2 liber uero carminum nuncupatur hic liber, non quod nomen sibi soli conueniat, cum omne poema delectabiliter factum hoc nomine uocari possit (carmina enim uocamus quaslibet cantiones auditores delectantes); sed tamen, quia delectatio positionum et metrorum in hoc libro magis inuenitur, quas<i> proprium sibi hoc uendicat.

¶ 3 Ode etiam uocatur hic liber, quod interpretatur laus. Solebant enim priores hoc metro, scilicet lirico, scribere laudes alicuius uirtuosi. et licet postea etiam reprehensiones hoc metro scriberentur, nomen tamen de priori causa retinuerunt.

¶ 4 Ostensis uocabulis quibus uocatur hic liber, nunc de tribus que in principio inquiruntur, uidelicet materia, modo, intencione uel fine, proponamus.

¶ 5 Est igitur materia Horacii in hoc opere uitia et uirtutes hominum.

¶ 6 De quibus uirtutibus et uitiiis hominum hoc modo agit, quod reprehendit uitia non tamen ita grauiter ut in epistolis [*fort. leg. sermonibus*] facit ab eis deterrendo. laudat quoque uirtutes, non tamen ita perfecte ut in epistolis, quid sit utile et honestum demonstrans.

¶ 7 Restat nunc dicere de intencione uel utilitate, que ex premissis, uidelicet materia et modo, trahenda est. Est ergo intentio et utilitas ut iuuenes, quos Horatius in primo suo opere instruere intendit, doceantur. Et nota quod si materia aliter quam ita mediocriter tractaretur, ista utilitas, scilicet instructi iuuenes, non inde proueniret, quia non possent subtilem rem concipere.

¶ 8 Est autem questio apud clericos utrum hic liber uidelicet lirica dicatur satira. quod nos ratione magistri negamus, qui dicit satiram non esse nisi ubi aperta reprehensio sit et genus locutionis humile. hic autem reprehensio quidem quandoque aperta est, sed locutio semper ornata. quod etiam ipse Horatius uidetur affirmare in poetria [*Hor. ars 225-6*] ubi uocat satiros risores et dicaces, et in sermonibus [*Hor. epist. ii.1.251*], ubi dicit illud carmen humi serpere.

¶ 9 premissis que ante librum inquiri solent, nunc ad librum accedamus.

1 Since this book of Horace is called by different names, it seems appropriate first to state the reasons for these titles, and then add the other points that are usually asked for at the beginning of a work. The ancient authors call this book the Lyrics, the Book of Songs, or the Odes. The name lyrics is derived, as Isidore tells, from *lirin*, that is from variety [*Origines* iii.22.8 & viii.7.4]. For in this book the metre is varied, and the subject matter is varied, too. As to the metre, it is for instance asclepiadic in one ode, sapphic in the next - and in this way Horace employs nineteen different metres in his work. But the subject matter is varied, because it does not deal with one or two persons, such as Lucan does, but in one ode it deals with one and in the next with another.

2 This book is named the Book of Songs, not because the name is appropriate only for this book, since every poem that is composed in a pleasant manner may be called by this name – for we call all kinds of singing that please the listeners, songs. But nevertheless, because the pleasure evoked by the choice of words and by metres is found to a higher degree in this book, it lays claim to the name as its own.

3 This book is also called the Odes, which means praise. For the old authors used to praise a morally excellent man in writings composed in this metre, namely the lyric metre. And although critical poems were later also written in this metre, yet they retained the title for the earlier reason.

4 After having explained the titles used for this book, we shall set forth the three points which are asked for at the beginning of a work, namely its subject matter, the method of writing used in it, and its intention or purpose.

5 Horace's subject matter in this work is the vices and virtues of mankind.

6 He deals with these vices and virtues of men using the following method: he criticises the vices, yet not so seriously as he does in the Epistles [*perhaps read* Satires], where he discourages people from them. He also praises the virtues, yet not so completely as in the Epistles, where he demonstrates what constitutes the advantageous and the honourable.

7 It now remains to talk about the intention or the advantage of the work, which should be deduced from the aforementioned points, namely subject matter and method. The intention and advantage therefore consist in the teaching of young people, whom Horace intends to instruct in his earliest work. And notice that if the subject matter were treated in another way than it is done here, namely in the middle style, no advantage in the form of instructed young people would result, since they would not be able to grasp a subtle approach.

8 However, it is a disputed point among the learned whether this book, namely the Lyrics, can be called satire. We refute this view by referring to the reasoning of the Master who says that there can be no satire unless there is open criticism and the low kind of style. Here the criticism is admittedly sometimes open, but the style is always ornate. Horace himself seems to confirm this point in the Art of Poetry [225f.], where he calls the Satyrs “laughing” and “bantering”, and in his Talks [*sermones*, in fact Epistles ii.1.251], where he says that that kind of song “crawls along the ground”.

9 Having first dealt with the points that are usually discussed in advance of the book itself, we shall now enter upon the book.

Accessus to the *Satires* (St. Gallen, Stiftsbibliothek 868, p. 142):

¶ Qui fit. Hoc opus, ut titulus indicat, uocatur liber sermonum, eo quod Horatius in hoc opere, ut semper satiram decet, uulgari sermone loquitur. sermo enim uocatur usus cottidianę locucionis. unde et egloge uocantur, id est caprinus et humilis sermo. Sed ne credas ideo, quod dicimus eum uulgari sermone uti, librum istum leuius intelligi. Potest enim sermo uulgaris esse et tamen artificiosę continuaciones. Est autem hoc solum opus inter cetera Horatii opera satira, quod neque sunt odę, ut ubi de eis tractaui probatum, nec poetria ne<c> iambica nec epistolę, ubi neque humile genus locucionis est neque reprehendere intendit, sed potius ad ueram uirtutem perducit. hic feditatem uiciorum nude nominans ab eis retrahit, ibi uerarum uirtutum dignitatem exprimens ad eas niti intendit [incendit *MS*]. In hac autem prima satira reprehendit instabiles in officiis, *etc.*

According to its title this work is called the Book of Talks, because in this work Horace talks in ordinary speech, as always suitable for satire. For the use of everyday speech is called talk. Hence the poems are also called Eclogues, that is, goatish and low speech. But do not believe that because we say that the book employs ordinary speech, it is for that reason more easily understood. For speech may be ordinary and its phrasing nevertheless full of artifice. But among Horace's other works this is the only one that is satire; for that is neither the case with the Odes, as demonstrated when I discussed these poems, nor with the Art of Poetry, the Iambs and the Epistles, where the style is not low and Horace does not intend to criticize, but rather leads on towards true virtue. Here Horace openly points out the filthiness of vices and draws back from them, there he describes the dignity of true virtues and intends to strive after them. However, in this first satire he criticizes people who are inconstant in their employment, *etc.*

Disse to *accessus*'er er interessante i flere henseender. Ode-*accessus*'en er usædvanlig informativ og nævner, eller hentyder til, mange af den middelalderlige Horats-*accessus*' standard-emner, som f.eks. poesiens etiske aspekt, variation som nøgleord for den lyriske genre, og den morsomme forestilling om at *Oderne* er specielt velegnede skoletekster ved uddannelsen af unge mennesker. Nogle af disse emner bliver diskuteret forholdsvis grundigt i de to førnævnte artikler (Friis-Jensen 1993, 1997). En omfattende indføring i den

middelalderlatinske kommentartradition til de romerske klassikere er i øvrigt nu tilgængelig: Birger Munk Olsen publicerede for nylig yderligere et bind i sin store oversigt over de latinske klassikere i middelalderen, et bind der har de middelalderlige fortolkeres filologiske arbejde som emne og bl.a. behandler accessus, kommentarer og glosser under ét i tre store kapitler (Munk Olsen 2009, 5-217).

Ud over at gøre den interessante accessus til *Oderne* mere tilgængelig har nærværende artikel som hovedformål at bidrage til diskussionen af forholdet mellem de forskellige Horats-kommentarer i Sankt Gallen-håndskriftet. Vi så ovenfor, at Bischoff måtte understrege, at lighederne mellem kommentarerne ikke automatisk betyder, at de alle kommer fra samme skole. Som det fremgår af hendes artikel i nærværende bind, arbejder Margareta Fredborg systematisk for at afklare denne tvivl. Hun har beskrevet håndskriftet grundigt påny, og transskriberet et antal af dets kommentarer. Hendes hypotese om, at de tre kommentarer til Horats' *Digtekunst* måske repræsenterer tre forskellige indlæringsniveauer, tager højde for den anomali, at de alle tre er indkopieret i samme håndskrift.

Min egen genoptagne beskæftigelse med håndskriftet har gjort det klart, at i det mindste kommentarerne til *Oderne* og til *Satirerne* højst sandsynligt er skrevet af samme lærer. I den usædvanlig kortfattede accessus til *Satirerne* bemærker forfatteren: "Men dette værk er det eneste blandt Horats' værker, der er satire; for det er hverken tilfældet med *Oderne*, som demonstreret da jeg behandlede dem, eller med *Digtekunsten*, *Jamberne* eller *Epistlerne*". Det er umådelig fristende at forstå denne bemærkning som en henvisning til en passage i accessus'en til *Oderne* (8): "det er et omdiskuteret spørgsmål blandt de lærde om denne bog, nemlig de lyriske digte, kan kaldes satire. Vi afviser dette synspunkt ved at henvise til Magisterens ræsonnement. Han siger at der ikke kan være satire, medmindre der er åben kritik og den lave stil". Denne formodede sidestilling af de to kommentarer som skrevet af samme person er et forholdsvist solidt stykke bevismateriale i kommende betragtninger angående et muligt fælles forfatterskab til yderligere nogle, eller alle, Horats-kommentarer i Sankt Gallen 868.

Med det samme trænger yderligere spørgsmål sig på, især hvad angår identiteten af denne Magister, som hævder at "der ikke kan være satire, medmindre der er åben kritik og den lave stil" (*satiram non esse nisi ubi aperta reprehensio sit et genus locutionis humile*). At satire forudsætter åben kritik og er skrevet i den lave stil er to almindeligt udbredte middelalderlige doktriner, som ofte støttes ved henvisninger til passager i Horats' værker, som her i accessus'en til *Oderne* (8). Udo Kindermann (1978) har samlet middelalderligt materiale, der belyser begge synspunkter, men så vidt jeg kan se passer ingen af hans

passager direkte til det ovenfor citerede. Hvad satirens stil angår, gør Franz Quadlbauers materiale det klart at i den senere middelalder blev satiren tværtimod betragtet som en typisk repræsentant for middel-stilen (Quadlbauer 1962, register s.v. satira). Men med lidt held vil nogen falde over en formulering der svarer fuldstændigt til Magisterens, og dermed forhåbentlig identificere endnu et stykke af det puslespil, der knytter sig til teksterne i Sankt Gallen 868.

kfj@hum.ku.dk

Henvisninger

- Bischoff, Bernhard 1981 (oprindeligt 1971), "Living with the satirists," i samme, *Mittelalterliche Studien* bd. 3, 260-270, Stuttgart.
- Friis-Jensen, Karsten 1993, "The medieval Horace and his lyrics," i W. Ludwig, udg., *Horace. L'oeuvre et les imitations. Un siècle d'interprétation* (Entretiens sur l'antiquité classique, 39), 257-303, Vandoeuvres-Genève.
- Friis-Jensen, Karsten 1997, "Medieval commentaries on Horace," i N. Mann & B. Munk Olsen, *Medieval and Renaissance scholarship* (Mittellateinische Studien und Texte, 21), 51-73.
- Kindermann, Udo 1978, *Satyra. Die Theorie der Satire im Mittellateinischen. Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte* (Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kunstwissenschaft, 58), Nürnberg.
- Munk Olsen, Birger 1982-2009, *L'étude des auteurs classiques latins aux XIe et XIIe siècles*, bd. 1-4:1, Paris (bd. 4:1, *La réception de la littérature classique. Travaux philologiques*).
- Quadlbauer, Franz 1962, *Die antike Theorie der genera dicendi im lateinischen Mittelalter* (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Klasse. Sitzungsberichte, 241:2), Vienna.
- Siewert, Klaus 1986, *Die althochdeutsche Horazglossierung* (Studien zum Althochdeutschen, 8), Göttingen.